

PATRIMONIUL ETNOGRAFIC PRIN PRISMA CELOR 17 OBIECTIVE DE DEZVOLTARE DURABILĂ

Doctor în istorie **Dorina ONICA**

Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală

THE ETHNOGRAPHIC HERITAGE THROUGH THE PRISM OF THE 17 SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

Summary. The realities of the contemporary world generate transformations on the structure and functions of the ethnographic heritage in particular, and of the cultural one, in general. For this reason, the communities are determined to think about of new valorisation forms of the heritage, to identify the means, the tools by which, it can contribute to sustainable development. The aim of the article is to carry out an exhaustive analysis of the interdependence between the ethnographic heritage and the new directions of understanding, approach and functionality that can be attributed to it, in the context of the 17 Sustainable Development Goals, established by UN, in the 2030 Agenda. Thus, knowing the diversity of the elements of material and spiritual culture, we can give them many positions to ensure the quality of human habitats, protect the community bearers of heritage, sustain creativity and dialogue between generations, etc.

Keywords: ethnographic heritage, sustainability, cultural identity.

Rezumat. Realitățile lumii contemporane generează transformări asupra structurii și funcțiilor patrimoniului etnografic, în particular, și ale celui cultural, în general, fapt pentru care comunitățile sunt determinate să gândească noi forme de valorizare a patrimoniului, să identifice mijloacele, instrumentele prin care acesta poate contribui la dezvoltarea durabilă. Scopul articolului este de a realiza o analiză exhaustivă asupra interdependenței dintre patrimoniul etnografic și noile direcții de înțelegere, abordare și funcționalitate ce-i pot fi atribuite, în contextul celor 17 Obiective de Dezvoltare Durabilă, stabilite de către ONU, în Agenda 2030. Astfel, cunoscând diversitatea elementelor de cultură materială și spirituală, le putem conferi multiple poziții prin care să asigurăm calitatea habitatelor umane, să protejăm comunitățile purtătoare de patrimoniu, să susținem creativitatea și dialogul între generații ș.a.

Cuvinte-cheie: patrimoniu etnografic, sustenabilitate, identitate culturală.

Patrimoniul etnografic, parte componentă a patrimoniului cultural, concentrează în structura și consistența sa elementele, formele și fenomenele de cultură și civilizație populară sau de cultură materială și spirituală create, moștenite, trăite și transmise între și de către generații purtătoare de patrimoniu. Pe lângă funcția majoră ce o deține, cea prin care se articulează și se manifestă identitatea etnoculturală, se exprimă arhetipurile etnice și mărcile identitare, câmpurile valorice și estetice, se reflectă tradiția în dinamică și creativitatea umană într-o continuă muncă de exprimare a originalității și autenticității, în noile cadre ale contemporaneității patrimoniului etnografic îi sunt caracteristice și alte funcții, sarcini și sfere de impact.

Prin urmare, procesele migraționiste și cele de globalizare culturală provoacă schimbări asupra structurii și calității patrimoniului etnografic al unei comunități, deoarece pun în mișcare oameni și, odată cu ei, culturi și modele culturale, se reconcep și regândesc însemnele etnoculturale de către comunități și indivizi. Iar pentru a-și prezerva identitatea, valoarea în câmpul deschis și dinamic al culturilor colectivitățile manifestă un tip de mimetism

etnic. Acesta se manifestă cu ajutorul unor reacții culturale și psihologice, rezistențe în fața alterității, prin care colectivitățile etnice își prezervă elementele de cultură materială și spirituală, conferindu-le în același timp statutul de mărci identitare, instrumente și mijloace de identificare, promovare și asigurare a bunăstării. În acest context, se conturează o problemă, cea a condiției, funcțiilor patrimoniului într-o lume ce are nevoie de securitate identitară, de asigurarea unei dezvoltări durabilă pe dimensiune politică, economică, socială, culturală și de mediu.

Respectiv, ne propunem în paginile acestui studiu să oferim exemple de valorificare a elementelor patrimoniului etnografic pentru atingerea celor 17 Obiective ale Dezvoltării Durabile enunțate de Organizația Națiunilor Unite, în anul 2015. Componentele patrimoniului etnografic sunt o resursă pentru comunitate în jurul cărora trebuie să se elaboreze strategii și instrumente de dezvoltare durabilă pe toate dimensiunile, întrucât, privind în sens general, „Patrimoniul cultural este un concept complex, care evoluează constant pe parcursul timpului, combinând dimensiuni istorice, culturale, estetice, simbolice, spirituale, dar de ase-

menea economice, sociale și politice” [1, p. 24]. O astfel de abordare reflectă trecerea de la partea teoretică a patrimoniului la partea sa aplicativă, intercorelarea științei cu inovația și cultura, oferă soluții pentru gestionarea crizelor identitare și de mentalitate, plierea politicilor și strategiilor culturale ale statului pe nevoile societății și asigurarea drepturilor patrimoniale ale cetățenilor.

O înțelegere exhaustivă a incidenței dintre elementele patrimoniului etnografic și obiectivele dezvoltării durabile implică realizarea unei analize a istoriografiei subiectului. Problema privind poziția, funcțiile patrimoniului cultural, ale celui etnografic în contextul dezvoltării durabile a fost expusă în diverse studii cu subiect etnografic, de teorie și practică a patrimoniului¹, în legislația națională și internațională cu privire la patrimoniu², în strategii culturale, programe de stat, proiecte³ ș.a. Pertinentă este sintetizarea, compararea surselor bibliografice, pentru a crea un cadru integrat al interrelațiilor dintre elementele culturii materiale și culturii spirituale cu obiectivele globale stipulate de Organizația Națiunilor Unite și prin ea de instituțiile subordonate, UNESCO, ICOM ș.a. Considerăm utilă o construcție grafică prin care să identificăm nu doar contribuția patrimoniului etnografic la dezvoltarea

¹ Dolghi A. *Valorificarea potențialului culturii tradiționale – o soluție pentru dezvoltarea durabilă a Republicii Moldova*. În: Revista de Etnologie și Culturologie, vol. XXI, 2017, p. 5-9; Grădinaru N. *Componenta curativă a textilelor tradiționale – suport al tehnicilor de marketing în dezvoltarea rurală*. În: Revista de Etnologie și Culturologie, vol. XXII, 2017, p. 19-23; Bâzgu E., Buzilă V. *Identificarea, cunoașterea, salvagardarea, conservarea și promovarea patrimoniului cultural*. În: Patrimoniul cultural al județului Tighina. Chișinău, 2003, p. 19; Santova Mila, Pirova Iveta (editors). *Between the Visible and the Invisible. The Intangible Cultural Heritage and the Museum*. Sofia; Prof. Drinov M. Publishing House of Bulgarian Academy of Sciences, 2018; Căvruc V., Postică Gh. *Salvagardarea Patrimoniului Cultural Național al Republicii Moldova*. În: Akademos. Revistă de Știință, Inovare, Cultură și Artă, Nr. 2(17), 2010, p. 38-43 ș.a.

² United Nations Environment Programme. *Environment, Religion and Culture in the Context of the 2030 Agenda for Sustainable Development*. Nairobi: UNEP, 2016; United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. *UNESCO moving forward the 2030 Agenda for Sustainable Development*. Paris: UNESCO, 2017, ș.a.

³ *Strategia de Dezvoltare a Culturii „Cultura 2020”* (Anexa nr. 1 la Hotărârea Guvernului nr. 271 din 9 aprilie 2014); *Strategia Națională de Dezvoltare a Republicii Moldova 2012-2020*; *Cadrul de Parteneriat ONU - Republica Moldova pentru Dezvoltare Durabilă 2018-2022*; *Proiectul „Platforma științifică națională pentru valorificarea patrimoniului cultural al Republicii Moldova (al Institutului Patrimoniului Cultural)*.

durabilă, dar problemele acestuia pentru a genera soluții și a implementa acțiuni prospective.

Ab initio, „viziunea de „sustenabilitate” a fost definită în anul 1980 în trei dimensiuni: sustenabilitate economică, sustenabilitate socială și sustenabilitatea mediului, combinând creșterea economică, dezvoltarea socială și prezervarea mediului” [2]. Ulterior, în 1987, conceptul de dezvoltare durabilă, conform *Raportului Brundtland*, este definit ca „dezvoltarea care urmărește satisfacerea nevoilor prezentului, fără a compromite posibilitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriile nevoi” [2]. Mai târziu, sub impactul noilor procese ale contemporaneității, corespunzătoare diferitelor sfere ale vieții comunităților, devine tot mai vizibilă problema identităților culturale și nevoia reintegrării culturii din poziția sa de resursă spirituală, în paralel în resursă materială economică, chiar strategică. Aceasta, datorită faptului că identitatea și cultura merge mână în mână cu starea de bine a comunităților, asigură prosperitate și moralitate.

Identitatea este reflectată prin diverse forme de patrimoniu cultural deținute de popoarele lumii: *patrimoniu tangibil mobil* (bunuri culturale, capodopere de literatură (cărți) și artă etc.) și *imobil* (clădiri și monumente, situri arheologice etc.); *patrimoniu intangibil* (expresii și tradiții orale, meșteșuguri, practici sociale și rituale, cunoștințe și practici cu referire la natură și univers, credințe etc.) Această structură a patrimoniului cultural coincide cu cea a patrimoniului etnografic, însă importantă devine amprenta etnică, autenticitatea elementelor de etnocivilizație și etnocultură, tehnicile, cunoștințele, practicile și credințele populare în baza cărora au fost create și perpetuate elementele de patrimoniu. Astfel, pe lângă natura sa empirică, patrimoniul etnografic trece spre sferele etnopsihologiei și etnoaxiologiei unui popor, relevând încadrarea sa în diversitatea culturală a lumii.

În asemenea contexte s-a pus problema regândirii conceptului de dezvoltare durabilă, redimensionându-i funcțiile și sferele de influență. Acest lucru era posibil prin aplicarea unor instrumente care să apropie patrimoniul de oameni și invers, anume printr-o educație patrimonială, prin care comunitățile să remarce și să înțeleagă că patrimoniul ce-l dețin și pe care trebuie să-l protejeze poate fi o sursă de existență nu doar în sens spiritual, al păstrării identității, dar și în sens pragmatic, fizic, de asigurare a creativității umane, susținerii inițiativelor culturale. În acest sens, remarcăm poziția UNESCO, potrivit căreia: „Dezvoltarea durabilă este înțeleasă în sens general ca implicarea științelor naturale și economice, dar ea este chiar mai profund interesată de cultură, de valorile pe care oamenii le posedă și de felul cum

ei își percep relațiile cu ceilalți. Aceasta răspunde la o necesitate imperativă de a ne imagina un nou fundament pentru relațiile dintre oameni (popoare) și cu habitatele susținătoare ale vieții umane” [3]. Într-o astfel de conjunctură, în anul 2015, la Adunarea Generală, Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură subliniază rolul culturii în dezvoltarea durabilă, după ce acest subiect a fost enunțat de Organizația Națiunilor Unite în paginile *Agendei 2030*. Astfel, UNESCO recunoaște următoarele: „cultura este o componentă esențială a dezvoltării umane, ea reprezintă o sursă a identității, inovației și creativității pentru indivizi și comunitate, este un important factor în incluziunea socială și eradicarea sărăciei, asigură o creștere economică durabilă și asumarea proceselor de dezvoltare, [...] recunoaște, de asemenea, importanța respectului și înțelegerii diversității culturale din întreaga lume, a colaborării și nu a confruntării, a încurajării înțelegerii interculturale, a dialogului, ascultarea și învățarea reciprocă și o etică a cetățeniei și solidarității globale” [4, p. 2].

Conotațiile complexe ale conceptului de dezvoltare durabilă ne determină să regândim și să stabilim rolul pe care îl joacă patrimoniul etnografic în asemenea abordare. Acest tip de patrimoniu articulează elementele de identitate și originalitate, de creativitate umană și modele culturale de locuire, conține un tezaur de cunoștințe ce au valoare de capital cultural și intelectual. Astfel, conform teoreticienilor, „cu o serie de instrumente speciale de colectare a informațiilor la îndemână, etnografia pare a fi potrivită ca mod de tratare a problemei pentru a scoate în evidență valorile patrimoniului” [5, p. 20], pentru a-l face un suport de susținere a continuității bunurilor de cultură materială și a manifestărilor de cultură spirituală. O astfel de abordare are drept finalitate, pe de o parte, protejarea și salvagardarea patrimoniului material și spiritual, susținerea comunităților purtătoare de patrimoniu, iar pe de altă parte, perpetuarea coeziunii între generații, transmiterea modelelor morale și culturale.

O fortificare a seriilor generaționale prin intermediul cărora patrimoniul etnografic persistă în timp este posibilă prin păstrarea principiilor de respect, de devotament față de tradiție, empatie patrimonială și, după unii autori, importantă este echitatea între indivizi, între cei care transmit și cei care receptează patrimoniul. Astfel, „termenul de echitate intergenerațională sau justiția distributivă intertemporală este utilizat pentru a se referi la corectitudinea în distribuția prosperității, utilității sau a resurselor între generații [...]. Echitatea intergenerațională poate fi considerată în relație cu capitalul cultural, deoarece

bagajul (consistența) capitalului cultural este ceea ce avem noi moștenit de la înaintașii noștri și ceea ce vom transmite generațiilor viitoare” [6, p. 107]. Pornind de la această abordare și ținând cont de alte situații care influențează conținuturile actuale ale patrimoniului, precum destructurările de aspect, de consistență, autenticitate, semantică și funcționalitate, putem realiza o analiză SWOT a patrimoniului etnografic, relevând de pe două poziții punctele forte ale acestuia și oportunitățile ce ni le oferă, precum și punctele slabe și riscurile la care este supus. De asemenea, această analiză se corelează cu obiectivele de dezvoltare durabilă, oferind unele oportunități și procedee de atingere a lor.

Analiza pe care am realizat-o asupra patrimoniului etnografic, tranzitând aspectele de cercetare, promovare, salvagardare ale acestuia, ne oferă oportunitatea să precizăm și demonstrăm mai complex cum anume elementele de patrimoniu etnografic pot fi ancorate în atingerea obiectivelor de dezvoltare durabilă. Pentru o investigare și evaluare calitativă a patrimoniului e necesară aplicabilitatea unui sistem metodologic și de documentare interdisciplinară și transdisciplinară, deoarece sistemul patrimonial este destul de eterogen din punct de vedere structural. Întrucât „patrimoniul este evaluat nu doar ca o afacere intelectuală, dar (ca un aspect al culturii materiale) are funcții instrumentale, simbolice și alte funcții în societate” [5, p. 8]. Prin urmare, soluțiile și oportunitățile ce le emite sunt corelative cu problemele și necesitățile comunității. În acest context, amintim că un rezultat scontat al obiectivului 1.3., din *Strategia „Cultura 2020”* este ca patrimoniul cultural național să fie integrat în proiectele și programele de dezvoltare națională și comunitară; în politici de mediu și de dezvoltare durabilă [7, p. 29].

Instrumentele prin care patrimoniul își asigură sustenabilitatea și, concomitent, participă la dezvoltarea durabilă, sunt: cercetarea, inventarierea, protejarea și salvagardarea, monitorizarea, promovarea, asigurarea prin reactualizare a rolului funcțional, valoric și identitar. Acestea converg în viziunea generală expusă în *Agenda 2030*, unde se precizează: „Avem în vedere o lume a respectului universal pentru drepturile omului și demnității umane, statul de drept, justiția, egalitatea și nediscriminarea; de respect pentru rasă, etnie și diversitate culturală; și o oportunitate egală care să permită realizarea deplină a potențialului uman și contribuirea la prosperitatea comună” [8, p. 4]. Plecând de pe aceste poziții și completând tabelul 1, încercăm să fixăm interrelațiile dintre componentele patrimoniului etnografic și obiectivele de dezvoltare durabilă [8, p. 14].

Tabelul 1
Analiza SWOT a patrimoniului etnografic

Puncte forte
1. Purtătorii vii de patrimoniu sunt o sursă originală de informație etnografică. 2. Practicarea, în contemporaneitate, a meșteșugurilor tradiționale (olăritul, pietrăritul, lemnăritul, împletitul în fibre vegetale ș.a.). 3. Existența unui bogat tezaur de date ce trebuie înregistrate în teren și ulterior arhivate digital, incluse în manualele școlare. 4. Patrimoniul etnografic este furnizor de modele comportamentale, probate în timp și de către generații, bazate pe norme și cutume gândite pentru a menține echilibrul și starea de bine a comunității. 5. Practicarea și prezervarea obiceiurilor din cadrul sărbătorilor de familie, calendaristice. 6. Reactualizarea diferitor elemente de patrimoniu imaterial prin includerea acestora în Lista Reprezentativă UNESCO (Practici asociate zilei de 1 Martie, Obiceiul de Crăciun; Colindatul de ceată bărbătească, Tehnici tradiționale de realizare a scoarței). 7. Posibilități de a patrimonializa sub diferite forme elementele de patrimoniu etnografic. 8. Muzeificarea elementelor de civilizație populară rurală. 9. Executarea și persistența ocupațiilor tradiționale într-un cadru constant în timp și loc. 10. Prezența demersurilor asociațiilor obștești, grupurilor de inițiativă, pentru a reactualiza și promova elementele de patrimoniu etnografic.
Oportunități
1. Acordarea statutului de tezaure umane vii unor cetățeni purtători de patrimoniu, inițiativă ce va contribui la recunoașterea importanței capitalului cultural și intelectual. 2. Redeschiderea și revitalizarea atelierelor meșteșugărești în vechile vetre. În așa mod vom salvarda meșteșugurile și cunoștințele conexe, le vom transforma în industrii creative ce vor deveni surse de venit pentru meșteșugari și familiile acestora, le vom oferi șanse mai mari de a recepta ucenici pentru a deprinde tehnicile meșteșugărești. 3. Textualizarea datelor deținute de populația rurală pentru a fi incluse în circuitul științific va pune la dispoziție un material inedit pentru lucrările de specialitate, va completa arhivele instituțiilor de cercetare, va conferi noutate lucrărilor științifice. Elaborarea corpusurilor de documente cu răspunsurile la chestionarele etnografice și digitalizarea lor va oferi acces la informație pentru cei interesați. 4. Reactualizarea prin cercetare și practică a rolului și funcțiilor instituțiilor tradiționale pentru a oferi soluții la problemele socioculturale, de identitate, valorice, cu care se confruntă azi comunitatea. 5. Obiceiurile și ritualurile din cadrul sărbătorilor de familie pot fi momente și mijloace de coeziune și apropiere dintre membrii familiei cu cei plecați peste hotare, asigura durabilitatea și armonia relațiilor de rudenie și vecinătate. Sărbătorile calendaristice ar solidariza comunitatea, ar asigura comunicarea și ar reface relațiile dintre generații. 6. Fortificarea parteneriatelor dintre instituții de stat și comunitate prin educarea și adoptarea unei atitudini civice față de patrimoniu. 7. Gândirea și implementarea proiectelor de stat și neguvernamentale privind patrimonializarea (<i>in situ</i>, video, audio, text) a bunurilor și manifestărilor culturale etnografice prin înregistrarea, inventarierea, cercetarea, protejarea acestora. 8. Înființarea muzeelor locale în localitățile rurale, cu includerea lor în circuitul turistic, oferind spații de educație non-formală, de socializare tematică. 9. Valorificarea resurselor locale pentru asigurarea locurilor de muncă. Perpetuarea și stabilitatea ocupațiilor contribuie la micșorarea indicelui de emigrare, asigură bunăstarea. 10. Aplicarea la nivel local a proiectelor culturale, care să aibă ca scop protejarea și valorificarea patrimoniului etnografic, iar beneficiar să fie comunitatea locală.

Obiectivul 1, fără sărăcie, prevede eliminarea sărăciei în toate formele și contextele. În acest sens, apreciind patrimoniul intelectual al generațiilor de meșteri, prețuind valoarea lucrului uman, precizăm că arta populară (broderiile, țesăturile, ceramica, cioplitul în lemn, cioplitul în piatră ș.a.), creată în cadrul atelierelor meșteșugărești, sunt o resursă pentru creativitate, ajută la revitalizarea însemnelor identitare, a simbolurilor culturale și la crearea locurilor de muncă.

Prin acestea se consolidează viața economică a micilor gospodării și se oferă premise pentru implementarea inițiativelor individuale de reactualizare a meșteșugurilor în formatul activităților de artizanat, în așa mod încât familiile să-și poată coordona de sine stătător câmpul de lucru, asigura un venit și bunăstare. De asemenea, aceste ateliere ar deveni instituții informale de profesionalizare, ar ajuta la asimilarea cunoștințelor tehnice, la deprinderea competențelor și

Puncte slabe

1. Persoanele purtătoare de patrimoniu sunt la vârsta senectuții.
2. Meșteșugurile nu mai prezintă un domeniu de interes pentru tineri, care ar fi cei mai buni receptori și continuatori ai cunoștințelor și tehnicilor meșteșugărești învățate și asimilate.
3. Meșterii, adepții ai păstrării tradiției în familie, sunt reticenți față de transmiterea cunoștințelor persoanelor din afara ei.
4. Sunt realizate puține campanii de cercetare etnografică de teren, în cadrul cărora specialiștii ar înregistra informații prețioase și autentice.
5. Decalajul și defragmentarea relațiilor dintre generații alimentează un scepticism în educarea, adoptarea, acceptarea unui câmp valoric, etc.
6. Destructurarea semantică, simbolică a obiceiurilor și ritualurilor sub influența globalizării, adoptării de către indivizi a modelelor și practicilor culturale străine, sau atribuirea celor autentice a unor valențe de festivizare, respectate doar „de ochii lumii”.
7. Lipsa unor acțiuni concrete, aplicative de reactualizare, protejare și promovare a elementelor de patrimoniu imaterial cu implicarea tinerei generații.
8. Patrimonializarea deseori este făcută prin festivizare, pe scenă, extrăgând obiceiul, ritualul din contextul lui genetic de manifestare.
9. Lipsa specialiștilor în localitățile rurale, a investițiilor din partea statului, care ar impulsiona inițiativele de organizare a instituțiilor muzeale locale. Bunurile culturale sunt considerate lucruri uzate, depășite, respectiv sunt distruse, aruncate.
10. Numărul mic de specialiști tineri (în patrimoniu, etnografie, folcloristică), care ar desfășura cercetări de teren. Insuficiența resurselor financiare și a instrumentelor tehnice necesare înregistrării, stocării, prelucrării și arhivării datelor.
11. Lipsa pieței de desfacere, a suportului juridic și investițional din partea statului în susținerea micilor întreprinzători cu afaceri în valorificarea terenurilor și a resurselor locale, respectiv aceștia renunță la inițiative și pleacă peste hotare.
12. Accesul defectuos la finanțări pentru proiectele culturale.

Riscuri

1. Ritmurile de a pierde purtătorii de patrimoniu sunt alarmante, ca urmare a problemelor de ordin economic, politic, social.
2. Resursele locale, materie primă pentru meșteșuguri, devin inaccesibile pentru valorificare. Sunt puțini meșteri populari și tineri care să preia îndeletnicirea.
3. Specialiștii părăsesc locurile de muncă din cauza salariilor mici.
4. Ritmurile și implicațiile brutale ale noilor modele culturale fac tot mai mult ca comunitatea să se îndepărteze de modelele locale, diminuându-le valoarea.
5. Destructurările semantice, funcționale, de mesaj și utilitate rituală a obiceiurilor, prin conferirea acestora a unui statut de ceremonial profan.
6. Denaturarea sau dispariția elementelor înscrise în Lista Reprezentativă UNESCO a patrimoniului cultural imaterial, în așezările incluse, ca urmare a indiferenței, necunoașterii, nesusținerea comunităților.
7. Festivizarea obiceiurilor, tradițiilor, actelor rituale, prin scoaterea lor din context, făcându-le mijloace *de loisir*.
8. Din cauza că instituțiile de cercetare duc lipsă de o infrastructură tehnică performantă, datele colectate rămân doar la etapa de înregistrare, fără a fi supuse cercetării și digitalizării.
9. Pierderea rapidă a bunurilor etnografice ca rezultat al distrugerii lor de către locuitorii satelor pentru că le consideră vechi. Distrugerea locuințelor tradiționale ce ar putea fi sediul muzeelor locale.
10. Noile profesii devin preferențiale și profitabile. Plecarea tinerilor din sate, care au cunoștințe și aptitudini, pentru a aplica la proiecte culturale și de protejare a patrimoniului local.

abilităților, inclusiv prestarea muncii în cadrul lor. Cu referire la artizanat, în *Dicționarul de Artă Populară*, autorii precizează că: „Azi se poate vorbi despre o încercare de renaștere a artizanatului și a meșteșugurilor artistice către care se îndreaptă, din diferite motive, între care cel al argumentelor ecologice este unul important pentru numeroase categorii de oameni. Se poate spune că azi popoarele se apleacă cu mare luare-ămin-te spre tot ce poartă pecetea de neimitat a lucrului de

mână nemijlocit. Este, s-ar putea spune, într-un sens, o revenire activă spre trecut, spre marile valori culturale ale unei tradiții milenare” [9, p. 53]. Astfel, remarcăm unicitatea creativității, esteticii și valorii umane, ce pot fi considerate surse și forme de manifestare și de asigurare a calității vieții.

Un alt aspect, ce trebuie luat în considerare pentru realizarea acestui obiectiv, este accesul și utilizarea resurselor locale de calitate. Societatea tradițională, care

avea acces comun la unele resurse economice, naturale locale asigura, în trecut, prosperitate familiilor, realitate restricționată astăzi ca urmare a proceselor de privatizare, când terenurile (forestiere, acvatică, pășunile) intră în proprietate privată, limitând astfel accesul la ele, materia primă pentru meșteșuguri e la prețuri mari. O bună gestionare a acestor resurse asigură o consolidare a relațiilor între membrii comunității, oferă șanse egale tuturor în a-și desfășura anumite activități ce le-ar asigura prosperitate.

Obiectivul 2, foamete „zero”, anticipează o eradicare a foametei, semnifică securitate alimentară, alimente nutritive și promovarea unei agriculturi viabile. Spre exemplu, beneficiind de o fuziune între cunoștințele și metodele tradiționale de cultivare, obținere și păstrare a produselor alimentare și noile tehnologii, am obține produse ecologice, fapt ce va proteja piața internă de produse importate și producătorul autohton. Posibilitățile de creștere a producției agricole ar fi rezultatul unei agriculturi sustenabile prin valorificarea resurselor naturale și a terenurilor agricole într-un mod rațional și aplicând tehnici inofensive. Pentru a oferi relevanță celor afirmate, aducem drept argument obiectivul propus de Adunarea Generală a ONU, de a „împărtăși beneficiile rezultate din utilizarea resurselor genetice și a cunoștințelor tradiționale asociate...” [8, p. 16]. Sunt importante programele de finanțare din partea statului pentru familiile ce dețin terenuri agricole, aceasta ar facilita gospodărirea acestora și asigurarea securității alimentare, iar ulterior garantarea pieței de desfacere unde țăranul, fermierul să-și poată vinde produsele. Binevenite sunt târgurile, workshop-urile organizate cu scopul de a promova bucătăria tradițională, de a învăța tehnicile de preparare a unor bucate locale, înregistra rețete autentice.

Prin **obiectivul 3, sănătate și bunăstare,** se urmărește asigurarea unei vieți sănătoase și susținerea prosperității tuturor cetățenilor la orice vârstă. O soluție pentru realizarea acestui obiectiv este receptarea de către tânăra generație și specialiști din sistemul medical modern a practicilor de medicină populară de la cunoscători, cu scopul utilizării lor la asigurarea unei alternanțe în elaborarea tratamentelor. Adoptarea unei alimentații diverse, produse proaspete, pregătirea bucatelor acasă, este de asemenea o alternativă pentru o viață sănătoasă la orice vârstă. Contextul ne determină să amintim că: „întregul sistem alimentar tradițional, care include dobândirea produselor alimentare, procedeele tehnice de preparare (hrana zilnică, de sărbători, sezonieră), consumul hranei, eticheta la masă, formează un sistem de valori menite să păstreze sănătatea oamenilor. Principalele caracteristici sunt: corectitudinea, echilibrul, raționalitatea, raportarea

perfectă la mediul înconjurător (unitatea cu mediul), continuitatea” [10, p. 84].

Este de stringentă actualitate problema reducerii indicelui mortalității la vârstele tinere și mature, susținerea natalității prin adoptarea unei politici demografice care ar asigura un bilanț natural pozitiv, asigurarea economiei cu forțe de muncă, stoparea migrației, susținerea tinerelor familii. E necesară oferirea accesului populației la serviciile medicale de calitate pentru asigurarea sănătății comunității în condițiile unui mediu poluant, și incidența tot mai mare a bolilor incurabile. Practicile tradiționale de medicină și măsurile chibzuite de menținere a sănătății, caracteristice comunității tradiționale, utilizarea materialelor naturale la construcția și amenajarea spațiului locativ pot deveni repere și oferi soluții diverse societății contemporane. Într-un document elaborat de UNESCO se stipulează, bunăoară: „cultura contribuie la bunăstarea și asistența medicală de calitate prin practicile tradiționale de sănătate” [11, p. 18]. În acest sens, tot mai mult sunt apreciate și uzitate tratamentele bazate pe combinarea cunoștințelor și practicilor populare de medicină cu noile tehnologii, de altfel și combinarea inovațiilor arhitecturale cu cunoștințele tehnice tradiționale în perspectiva asigurării durabilității și calității habitatelor.

Educație de calitate este al 4-lea obiectiv focusat pe garantarea și promovarea posibilităților de învățare pentru tot parcursul vieții, care, este asigurat, considerăm noi, prin perpetuarea și suportul metodelor tradiționale de educație și pregătire pentru viață, prin intermediul profesionalizării în cadrul diferitor ocupații și îndeletniciri ale populației locale. Cunoștințele tehnice tradiționale de construcție, asimilate de tineri de la vârstnici, de la meșteri, prin lucrul în comun, oferea șansa unei instruiți complexe, necesară astăzi în diverse domenii, precum restaurarea monumentelor cu arhitectură vernaculară, salvagardarea fenomenelor de cultură și artă populară, reconstituirea și modelarea unor relicte etnografice.

O educație durabilă, bunăoară, este centrată pe pregătirea individului pentru viață, care să facă față tuturor situațiilor, iar în acest sens societatea tradițională era un adevărat dascăl, formator de personalități care știau să rostuiască la nivel de generații întregi viața de om. O educație de calitate implică respect pentru diversitate culturală, fapt pentru care utilizarea regionalismelor, dialectelor, denumirile vechi și autentice ale obiectelor, faptelor de cultură spirituală, asigură o educație interculturală, iar în același timp menține identitatea și individualitatea.

Un alt exemplu este faptul că sprijinirea și respectarea instituțiilor tradiționale, precum nășia, îmbunătățește viața conjugală, contribuie la educarea unui

câmp valoric sănătos, la constituirea unor familii durabile. Trebuie să le asigurăm copiilor și tinerilor un mediu favorabil de educație în familie, o comunitate unită și armonioasă, pentru a-i face participativi, să le apreciem capacitățile, inițiativele și implicarea în dezvoltarea comunității locale. E importantă o educație incluzivă pentru toți, o educație pentru patrimoniu în relevarea și scoaterea din amnezia socială a valorii sale identitare și culturale, o educație formatoare de cetățeni apți de a face față provocărilor contemporaneității. O soluție ar fi implicarea tinerilor în diverse forme de reactualizare a meșteșugurilor, înscenarea obiceiurilor și manifestărilor ludice, de pregătire a bucatelor tradiționale, învățarea anumitor dansuri tradiționale, contexte ce vor crea anturaje informale de educație, deprinderi de abilități, acces la cunoașterea și studierea patrimoniului. O educație echilibrată este însoțită prin păstrarea echilibrului procesului de transmitere și receptare a anumitor tipuri de comportament, atitudini și aptitudini, norme sociale, cunoștințe și valori, sub auspiciile egale ale tradiției progresiste și modernității. Educația de calitate este asigurată de relația dintre generații, informațiile și cunoștințele transmise și recepționate, abilitățile formate prin intermediul activităților de muncă în familie, în vecinătate (ex. construcția anumitor elemente de arhitectură în localitate, amenajarea adăposturilor în gospodărie, întrajutorarea la anumite munci agricole, etc.).

Prin **obiectivul 5, egalitate de gen**, se dorește realizarea egalității de gen și implicarea femeilor și a fetelor în viața comunității. În acest context, subliniem că importanța respectării rolului ambelor genuri în cadrul familiei și comunității va duce la armonizarea relațiilor de gen, creșterea calității bunurilor culturale obținute, respectarea drepturilor omului. Recunoașterea și asigurarea viabilității meșteșugurilor, ocupațiilor tradiționale practicate de bărbați și femei contribuie la respectarea drepturilor la inițiativă, implicare. O soluție ar fi reactualizarea, atât cât ne permit realitățile, a instituțiilor tradiționale precum hora, ceata de flăcăi, șezătoarea, în așa fel ca membrii comunității să dispună de spații și anturaje în care să le fie asigurate socializarea, incluziunea și coeziunea în rândul semenilor de vârstă și gen.

În familia tradițională erau distinctiv partajate funcțiile femeii și ale bărbatului în cadrul gospodăriei, în concordanță cu capacitățile fizice și intelectuale, dibăcia, atitudinea și statutul, oferind astfel fiecărui membru libertate, rost și prețuire pentru munca sa. Spre exemplu, în lucrarea *Familia țărănească în România. Un secol de fotografie*, autorii afirmă rezumativ că: „agricultura și creșterea animalelor sunt ocupații care necesită forță și care presupun riscuri. Ele apar-

țin bărbaților. Vânătorul, pescarul, apicultorul sunt, de asemenea, roluri masculine. Ei sacrifică animalele, fac vinul și țuica. Cele mai multe meșteșuguri: olăritul, morăritul, jococăria, sunt specifice bărbaților. Ei sunt zidari, tâmplari, fierari, pietrari, mineri. Femeile nasc, alăptează și îngrijesc copiii, se ocupă de casă, gospodărie, grădină, de animalele din ogradă. Ele culeg inul, cânepa și le prelucrează pentru pânză. Țes și cos, prelucrează lâna, pentru a îmbrăca atât casa, cât și pe cei ai casei...” [12, p. 282].

Obiectivul 6, Apă curată și sanitație, prevede asigurarea și utilizarea rațională a apei și sanitație pentru toți. Drept argument în acest sens oferit de patrimoniul etnografic este utilizarea rațională a apei cu ajutorul tehnicilor tradiționale de captare a acesteia (fântâni, izvoare), fapt care ar asigura populația cu apă curată și calitativă. La care se adaugă posibilitatea utilizării cunoștințelor și metodelor tradiționale de curățire, depozitare și reutilizare a resurselor de apă. În așa mod comunitatea contribuie și la atingerea **obiectivului 14**, cel al **protejării vieții acvatice**, în cazul nostru a resurselor și spațiilor acvatice locale (iazuri, lacuri, heleșteie, râuri). Grija și conștiința pentru asigurarea biodiversității lumii acvatice era cunoscută societății tradiționale, fiind reglementată atât de practici utilitare, cât și de cele rituale, proxibiții, credințe și obiceiuri.

De asemenea, în așa fel putem atinge **obiectivul 15, de asigurare a vieții terestre**, ce implică „protejarea, restabilirea și promovarea utilizării durabile a ecosistemelor terestre, gestionarea durabilă a pădurilor, combaterea deșertificării, stoparea degradării solului și stoparea pierderilor de biodiversitate” [8, p. 14]. În această accepție, remarcăm drept oportună gestionarea adecvată a deșeurilor menajere pentru a asigura un loc de trai curat, igienic. Este indicată reutilizarea deșeurilor animaliere la alcătuirea compostului și utilizarea acestuia în scop de îngrășământ natural în agricultură, folosirea resturilor vegetale ca nutrient pentru sol, aplicat odată cu lucrările agricole. Cu privire la legătura dintre gunoi și cultură, cercetătorul Varvara Buzilă opinează astfel: „gunoiul, ori resturile murdare ale activității vitale: umane, animaliere și vegetale, constituie o prezență inevitabilă în fiecare cultură. Cultura începe atunci când societatea depășește situația biologică a gunoiului, reglementează prin interdicții și prescripții acumularea și îndepărtarea lui, încât să nu pună în pericol mediul vital” [13, p. 11]. Dispariția unor specii de plante determină și încetarea unor credințe și obiceiuri, diminuarea tratamentelor de medicină populară, fapt care demonstrează legătura dintre politicile de mediu și cunoștințele populare, punte spre protejarea patrimoniului natural și cel spiritual.

Obiectivul global 7 de dezvoltare durabilă este *energie curată și la prețuri accesibile*, care se poate atinge doar prin utilizarea rațională a energiei electrice, a resurselor alternative de energie. Or în satul tradițional, pentru facilitarea muncii, activităților, au fost gândite și dezvoltate anumite industrii populare ce funcționau pe o gamă variată de tipuri de energii. Unele dintre acestea erau focusate pe captarea și utilizarea energiei apei și vântului. Astfel morile de vânt, morile de apă, au fost precursorile instalațiilor eoliene de astăzi, ale hidrocentralelor. Energia de biomasă atât de promovată și scumpă azi, în gospodăria tradițională era resursa energetică principală pentru asigurarea cu căldură a încăperilor. Respectarea acțiunilor menționate contribuie la atingerea **obiectivului global 13**, cel al *combaterii schimbărilor climatice și a impactului lor*.

Muncă decentă și creștere economică este obiectivul 8, prin care se dorește promovarea unei creșteri economice la care să contribuie toți membrii comunității, cărora să le fie asigurată o muncă decentă. Rețeaua funcțională a patrimoniului reflectă formele prin care elementele acestuia pot asigura și oferi în același timp locuri de muncă, activități sustenabile care ar asigura creșterea economică a localităților rurale, dezvoltarea infrastructurii și inițiativelor în mediul rural și, respectiv, angajarea în câmpul muncii a oamenilor în localitățile de reședință. În acest fel, s-ar asigura o populație și dezvoltare uniformă a regiunilor țării, stoparea proceselor de migrație peste hotare, soluționarea problemelor de ordin social. E necesar să ținem cont de următoarele: „Când patrimoniul cultural devine parte a strategiilor de dezvoltare și creștere în ansamblu, el se dovedește a contribui la revitalizarea economiilor naționale, generează locuri de muncă ecologice, stimulează dezvoltarea locală și întreține creativitatea în soluțiile bazate pe natură” [14, p. 18]. În acest sens, este necesară implementarea proiectelor de finanțare pentru susținerea industriilor casnice, reactualizarea tehnicilor pierdute prin includerea lor în noile tehnologii, astfel se asigură perpetuarea patrimoniului, cunoștințelor, se oferă creativitate inițiativelor.

Prin urmare, purcedem la atingerea altui **obiectiv global, al 10-lea**, privind *reducerea inegalităților în interiorul țărilor și de la o țară la alta*. În acest caz, putem opta pe susținerea meșteșugurilor tradiționale ca industrii creative și surse de venit pentru localnici. Spre exemplu, este cunoscut faptul că „unii meșteri confecționează mărțișoare pe parcursul întregului an, împreună cu familia, comercializându-le în preajma zilei de 1 martie și în primele zile ale lunii martie” [15, p. 25]. De asemenea, edițiile târgurilor olarilor, bălciurilor, festivalurilor au demonstrat pe parcursul anilor că sunt

o șansă de vânzare a produselor meșteșugărești și motivează meșteșugarii să le practice pe viitor. În aceeași situație se află cioplitorii în piatră, în lemn, din moment ce există cerere ei își pot desfășura activitatea. Oportunitate este promovarea turismului rural și a celui cultural care implică angajarea comunității locale în prestarea anumitor servicii, respectiv promovarea obiceiurilor și sărbătorilor locale, promovarea expresiilor culturale. O altă soluție ar fi reactualizarea formelor tradiționale de împletire a pâinii, prin specializarea anumitor brutării, fapt ce ar asigura populația atunci când este necesitate de aceste producții de panificație originale.

Asigurarea unor *orașe și comunități durabile*, **obiectivul 11**, este posibilă prin păstrarea unui habitat armonios, acestea urmând să devină locuri ale memoriei colective, păstrătoare de patrimoniu, iar durabilitatea, calitatea lor este direct proporțională cu cea a patrimoniului. În acest sens, conjugarea unei tradiții progresiste [16, p. 221] cu o inovație ar oferi soluții creative pentru administrarea așezărilor, păstrarea autenticității. Durabilitatea este garantată de relațiile de colaborare între localitățile rurale și cele urbane, prin sistemul de prestare a serviciilor și produselor. Astfel, s-ar genera creșterea veniturilor și asigurarea micilor inițiative în agricultură a familiilor de la sat, vânzarea produselor alimentare, ecologice familiilor și populației de la orașe. În așa mod realizăm și **obiectivul 12**, ce prevede *asigurarea unor modele durabile de consum și de producție*. Este importantă renunțarea la manifestarea unei atitudini sociale discriminatorii față de populația rurală, pentru a încuraja incluziunea și participarea.

Obiectivul de dezvoltare durabilă 16 este fortificarea *păcii, justiției și instituțiilor eficiente*. Influențele și transformările negative ale lumii contemporane, improprii grupurilor culturale, determină apelarea la unele instrumente oferite de patrimoniul etnografic pentru a soluționa problemele de ordin local. În societatea tradițională existau instituții sociale bine structurate în baza unor criterii de vârstă, statut social, sex, tradiție și cutume, ocupații, menite să reglementeze problemele de ordin juridic și social, să asigure buna organizare a comunității, respectarea drepturilor indivizilor și supravegherea îndeplinirii responsabilităților. Sesizăm că echitatea, valorile și comportamentele morale mențin, indiferent de perioadă de timp și societate, instituții puternice, serenitate socială, limitează stigmatizarea anumitor grupuri de indivizi. De asemenea, ni se confirmă accepțiunea că o societate se consolidează printr-o asociere a noilor forme de manifestare a democrației, politicilor sociale cu modelele cutumiare și comportamentale pe care le oferă cultura și gândirea populară. Astfel, vom observa că

„sistemul de cugetare juridică tradițională sătească, relațiile etice care îi stau la bază și instituțiile juridice corespunzătoare sunt concrețiuni social-istorice ale concepției despre viață și lume. Ale viziunii particulare despre ideea de dreptate și justiție, despre formele materiale și spirituale de creație culturală” [17, p. 269]. O atare intervenție ne-ar ajuta la gestionarea crizelor identitare, respectarea drepturilor patrimoniale ale indivizilor, conștientizarea importanței prezervării elementelor purtătoare de patrimoniu, o guvernare culturală eficientă.

Atingerea obiectivelor, indiferent de dificultatea lor, instrumentele și mijloacele care le implică, pot fi realizate prin **obiectivul 17**, ce prevede **parteneriate pentru realizarea obiectivelor**. Astfel sunt necesare parteneriate pe orizontală și verticală, între ministerele de profil, instituțiile naționale și locale, comunitatea locală și fiecare individ în parte, care ar contribui la atingerea obiectivelor globale. E indispensabilă eliminarea prin colaborare a disparităților de ordin legislativ la nivel local și regional, respectând în același timp particularitățile, pentru a facilita procesul

de implementare a proiectelor culturale și consolidarea implicării comunității locale în aceste inițiative. Parteneriatele vor contribui la o incluziune participativă pentru patrimoniu, la educarea unei empatii culturale, la trasarea și dezvoltarea unor noi perspective de analiză a problemelor ce țin de patrimoniul etnografic, respectiv se vor genera soluții.

Analiza tangențială efectuată asupra obiectivelor de dezvoltare durabilă a oferit un exemplu de revalorizare a patrimoniului etnografic și un șir de soluții la probleme precum înțelegerea valorii patrimoniului pentru identitatea și memoria colectivă, integritatea etnoculturală a comunităților, indispensabilitatea păstrării habitatelor umane, respectarea drepturilor omului la diversitate culturală și individualitate, diminuarea sărăciei și angajarea în câmpul muncii, sănătate și educație pentru toți, instituții care să mențină coeziunea comunităților și susțină democratizarea societății prin patrimoniu. În acest fel putem crea o conexitate între diversitatea de idei, politicile culturale, valorile patrimoniale și inițiativele aplicate și bine diseminate în societate.

BIBLIOGRAFIE

1. Rizzo I., Mignosa A. (editors). Handbook on the Economics of Cultural Heritage. United Kingdom: Edward Elgar, 2013.
2. Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future (Brundtland Report), Geneva, 1987.
3. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Educating for a Sustainable Future A Transdisciplinary Vision for Concerted Action, 1997, http://www.unesco.org/education/tlsf/mods/theme_a/popups/mod01t05s01.html (accesat la 14.06. 2018)
4. Resolution adopted by the General Assembly on 22 December 2015, <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002491/249172E.pdf> (accesat la 17.05. 2018)
5. Mason R. Assessing Values in Conservation Planning: Methodological Issues and Choices. În: Assessing the Values of Cultural Heritage. Research Report. Los Angeles: The Getty Conservation Institute, 2002.
6. Throsby D. Cultural Capital and Sustainability Concepts in the Economics of Cultural Heritage. În: Research Report. Los Angeles: The Getty Conservation Institute, 2002.
7. Hotărâre Nr. 271 din 09.04.2014 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a culturii „Cultura 2020” și a Planului de acțiuni privind implementarea acesteia. Anexa 1 la Hotărârea Guvernului nr. 271 din 9 aprilie 2014.
8. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. 70/1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E (accesat la 18.06.2018).
9. Stoica G., Petrescu P. Dicționar de Artă Populară. București: Editura Enciclopedica, 1997.
10. Grădinaru N. Cunoștințe și practici de medicină populară din Basarabia. Aspecte istorico-etnografice. Chișinău: Notograf-Prim, 2017.
11. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. UNESCO moving forward the 2030 Agenda for Sustainable Development. Paris: UNESCO, 2017.
12. Belcin Pleșca C., Toader L., Alexa C. Familia țărănească în România. Un secol de fotografie. București: Monitorul Oficial R. A., 2017.
13. Buzila V. Gunoiiul – hotar între cultură și natură. În: Homo Sapiens și problemele de mediu. Lucrările conferinței științifice a tineretului studios, 15 noiembrie 2013. Chișinău: Reclama, 2014, p. 11-16.
14. United Nations Environment Programme. Environment, Religion and Culture in the Context of the 2030 Agenda for Sustainable Development. Nairobi: UNEP, 2016.
15. Rezneac C. Dimensiunile culturale și geografice ale mărțișorului. În: Sub semnul mărțișorului (coord. șt. Varvara Buzila). Chișinău: Bons Offices, 2015, p. 23-29.
16. George Em. Marica. Studii sociologice. Studiu introductiv, notă asupra ediției, lista principalelor lucrări științifice și selecția textelor de Gheorghe Cordoș și Traian Rotariu. Cuj-Napoca: Fundația Culturală Română, 1997.
17. Vulcănescu R. Etnologie juridică. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970.